

Łukasz Iluk

Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej/ Polska

Przekład nazw organów państwowych w aktach ustrojowych na język polski

ABSTRACT

The translation of public authorities names in political system acts into Polish

The paper aims to focus on translation rules of public authorities names through selected political system acts. Adequacy and transparency in the target language were in the centre of attention. It is multi-designated names that appear to present the major and specific translation problem. The selected classification allowed to determine the optimal method of translation. The conducted analysis involves several translations of political system acts into Polish.

Keywords: legal acts translation, comparison of parallel legal texts method, juridical discourse in translation

Wstęp

Bezpośrednim motywem do podzielenia się uwagami na temat zasad przekładu nazw organów państwowych było przygotowanie własnego przekładu Konstytucji Kantonu Zurych na język polski. Jak wiadomo, w ustawach zasadniczych, z uwagi na ich charakter, wymienia się szereg organów o różnych funkcjach, kompetencjach i nierzadko określonych przez ustrojodawcę procedurach działania. W literaturze translacyjnej mało jest publikacji, w których tłumacze przedstawiliby własne refleksje na temat wyboru strategii dokonanych przez siebie przekładów oraz sposobów poszukiwania konkretnych rozwiązań translacyjnych w tym zakresie. Generalnie podziela się pogląd Jana Iluka (1990 i 2000) w sprawie niezbędności i zasad przekładu nazw instytucji publicznych (Stolze 2013: 283; Marin 2012: 177; Kałasznik 2013: 118). Konieczność ich przekładu, poza tekstami adresowymi, wynika z faktu,

że zwłaszcza w przypadku nazw motywowanych oprócz funkcji identyfikacyjnej zawierają istotne informacje dotyczące m.in. rodzaju instytucji, jej miejsca w strukturze organizacyjnej, zakresu działania lub kompetencji (Iluk 2000). Natomiast nazwy niemotywowane lub semantycznie nietransparentne, jak np. *Kneset*, *Duma*, *Dail*, *Bundestag*, pozostawia się w translatach w formie oryginalnej (Newmark 2004: 529).

Nazwy organów państwowych mają z reguły skonwencjonalizowaną formę i dlatego ich przekład powinien polegać na „dostosowaniu nazw z jednego obszaru kulturowego do schematów nominacyjnych w innym języku” (Iluk 2000: 194). W trakcie tego procesu szczególną uwagę należy zwracać m.in. na zakres ekwiwalencji funkcjonalnej instytucji z dwóch lub więcej systemów prawnych, różnice w zakresie motywacji leksykalnej nazw, związku łączliwe oraz wieloznaczność ich składników.

Niniejszy artykuł stanowi próbę pokazania na wybranych przykładach sposobów translacji nazw organów w aktach ustrojowych. Uwaga badawcza zostanie skierowana przede wszystkim na referencjalną transparentność i tym samym precyzyjność znaczeniową przełożonych nazw. Na podstawie wyników podjętej analizy spróbujemy się przekonać, czy często stosowane tłumaczenie dosłowne nazw organów państwowych jest bardziej uzasadnione niż przekład funkcjonalny. Dokonamy także analizy nazw organów i ich obcojęzycznych odpowiedników pod kątem możliwości ich sklasyfikowania. Ustalone relacje umożliwiają racjonalny wybór adekwatnej metody przekładu, gwarantującej referencjalną transparentność. Cecha ta może być ważnym wskaźnikiem jakości przekładu.

1. Strategie/techniki tłumaczeń nazw organów państwowych w wybranych tłumaczeniach aktów konstytucyjnych

Podstawowy problem to adekwatny i jednocześnie referencyjnie transparentny przekład nazw organów państwowych powołanych w akcie konstytucyjnym. Jak pokazuje praktyka, dominującą strategią translacyjną jest przekład literalny na poziomie elementów leksykalnych lub wręcz egzotyzujący, zachowujący oryginalne, tj. obcojęzyczne nazwy organów lub instytucji języka wyjściowego systemu prawnego, jak to ma miejsce na przykład w tłumaczeniu konstytucji Irlandii. W przekładzie tego tekstu Sabina Grabowska (2006: 11–12) używa konsekwentnie oryginalnej nazwy *Dáil Éireann*, mimo że w słowie wstępnym Stanisława Sągana używa się także jej funkcjonalnego odpowiednika *Izba Reprezentantów* lub *Izba Posłów* zamiast dosłownego przekładu *Zgromadzenie Irlandii*. Skutki zachowania oryginalnych nazw w przekładzie pokazuje tłumaczenie art. 13 ust. 2 pkt 2:

Prezydent ma prawo, kierując się własnym uznaniem, odrzucić propozycję rozwiązania *Dáil Éireann*, złożoną przez Taoiseach, który utracił poparcie większości *Dáil Éireann* (Grabowska 2006: 40).

Zacytowany przekład skrajnie egzotygujący jest niejasny i tym samym mało zrozumiały. Podczas lektury konieczne jest ciągle odnoszenie się do słowniczka zamieszczonego przed tłumaczeniem. Powoduje to dekoncentrację oraz utratę ciągłego kontaktu z treścią. Nie mniej ważną wadą zastosowanej strategii przekładu jest odczucie konsternacji wywołane refleksją nad poprawnym odczytaniem użytych zapożyczeń. W takich przypadkach zdecydowanie bardziej uzasadniona byłaby translacja irlandzkich nazw niż ich zachowanie w oryginalnej formie. Tłumaczenie tego artykułu z odpowiednią zmianą szyku ma następującą formę:

Prezydent, kierując się własnym uznaniem, ma prawo odrzucić propozycję rozwiązania Izby Reprezentantów złożoną przez Premiera Irlandii, który utracił poparcie większości Izby Reprezentantów.

Jak się okazuje, syntagmatyczny przekład wymienionych wyżej nazw wcale nie jest skomplikowany lub pozbawiony sensu. W zaproponowanej formie treść przepisu jest jasna i zrozumiała.¹

Podobnie Katarzyna Szwed (2012) w tekście swego przekładu aktu ustrojowego Wysp Owczych używa oryginalnych nazw organów państwowych, mimo że we wstępie do przekładu posługuje się np. nazwą opisową *Parlament Wysp Owczych* dla określenia organu legislacyjnego Løgting. Z prawniczego punktu widzenia bardziej uzualnym i tym samym adekwatnym przekładem tej nazwy byłaby fraza *Zgromadzenie Wysp Owczych*.²

W pracy zbiorowej *Ustrój państwowy Republiki Estonii* pod redakcją Stanisława Sagana (2018) występuje anglojęzyczna nazwa *Chancellor of Justice* jako terminologiczny ekwiwalent estońskiej nazwy *Õiguskantsler*. Określa się nią organ rzecznika praw obywatelskich. Na język polski została ona przełożona za pomocą zestawienia *Kanclerz Sprawiedliwości*. Tak utworzona kalka w języku polskim jest referencyjnie pusta, ponieważ w żaden sposób nie kojarzy się z jej denotatem w wyjściowym systemie prawnym. Co więcej, ekwiwalentny organ w polskim systemie prawa ma usankcjonowaną nazwę, co – w praktyce – wymusza zastosowanie odpowiednika funkcjonalnego w translacji.

Jako przykład podejścia funkcjonalnego w tłumaczeniu nazw instytucji państwowych może posłużyć nazwa *Tagsatzung*, którą określa się historyczny organ Konfederacji Szwajcarskiej, pierwowzór parlamentu federalnego, stanowiący reprezentację kantonów i mający kompetencje w zakresie ustalania ich wspólnej polityki. W polskiej literaturze przedmiotu można spotkać różne próby przekładu tej nazwy, m.in. *Zgromadzenie* (Czeszejko-Sochacki 2008: 7), *Sejm Związkowy* (Sarnecki 1995: 5), *Sejm Krajowy* (Sarnecki 1978: 11), *Konferencja Delegatów*

1| Na marginesie można dodać, że dosłowny przekład terminu taoiseach to przywódca, wódz.

2| Podstawowe znaczenie słowa *ting* to *zgromadzenie*, por. Wielka kolekcja wiedzy 2011.

(przekład Z. Pucka w Linder 1996: 29), *Zjazd* (Rybicki 1970: 195). Tak szerokie spektrum propozycji translacji tej samej nazwy wynika z faktu, że składników w tym złożeniu nie można kalkować sensownie na język polski. To skłoniło ww. autorów przekładu tej nazwy do posłużenia się metodą ekwiwalencji funkcjonalnej. Niezależnie od indywidualnych preferencji i różnic w przekładzie należy zgodzić się, że w każdym przypadku translacji w większym bądź mniejszym stopniu dostarcza informacji na temat charakteru tego organu. Spełnia więc warunek komunikatywności, natomiast wierność przekładu przestaje mieć w tym przypadku jakiegokolwiek znaczenie.

W konkluzji do przytoczonych przykładów należy zauważyć, że wybór strategii polegającej na posłużeniu się kalką słowną lub zapożyczeniami redukuje mniej lub bardziej wartość komunikatywną translacji, a zachowana cecha wierności językowej w żaden sposób tego nie rekompensuje.

2. Skutki kalkowania nazw organów państwowych w tłumaczeniach na język polski

W tej części spróbujemy wykazać, jakie skutki ma mechaniczne kalkowanie nazw organów państwowych w tłumaczeniach na język polski. Analizę przeprowadzimy w oparciu o nazwy organów państwowych zaczerpnięte z Konstytucji Konfederacji Szwajcarskiej, Konstytucji Kantonu Zurych oraz innych publikacji dotyczących ustroju politycznego Szwajcarii.

W przekładzie konstytucji Szwajcarii, dokonany przez Zdzisława Czeszejko-Sochackiego (2000: 31 i 34), używa się nazwy *Zgromadzenie Federalne* (*Bundesversammlung*), a jej dwie izby noszą nazwę *Rada Narodowa* (*Nationalrat*) i *Rada Kantonów* (*Ständerat*). Organ wykonawczy, czyli rząd, został nazwany *Rada Federalna* (*Bundesrat*). Natomiast w opracowaniu Macieja Aleksandrowicza (2009) najwyższy federalny organ wykonawczy został nazwany *Rada Związkowa*. Analogicznej nazwy używa się również w publikacjach Zofii Wasik (1978) i Romualda Klimowieckiego (1958). Świadczy to o istnieniu dubletów nazwowych, które nie ułatwiają identyfikacji ich relacji referencyjnej. Przytoczone przekłady odwzorowują schematy nazw i ich motywację w języku wyjściowym. Zostały bowiem utworzone ze ścisłym zachowaniem ekwiwalencji formalnej. Istniejące różnice są wynikiem odmiennego wyboru w języku polskim leksykalnego odpowiednika dla jednego ze składników danej nazwy.³

Oceniając adekwatność i zrozumiałość spolszczonych nazw szwajcarskich organów konstytucyjnych, należy zwrócić uwagę na kilka istotnych spraw. W takich nazwach, jak np. *Nationalrat*, *Ständerat*, *Kantonsrat*, *Stadtrat*, *Gemeinderat*

3| Np. *federalny* lub *związkowy* w przekładzie nazwy *Bundesrat*: *Rada Federalna* lub *Rada Związkowa*.

występuje człon *Rat*. W języku niemieckim jest to wyraz polisemiczny. W analizowanym kontekście aktualizuje znaczenie *gremium*⁴ realizujące zadania administracyjne lub legislacyjne. W przekładach na język polski lub publikacjach naukowych człon ten jest przekładany za pomocą polisemicznego określenia *rada*, który *notabene* jest zasymilowanym zapożyczeniem z języka niemieckiego. Według *Słownika języka polskiego PWN*⁵ *rada* to m.in. „zespół ludzi wybranych przez pewną grupę lub powołanych przez władzę do pełnienia określonych zadań”, a zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego*⁶ to „rodzaj instytucji doradczej, grupa osób obradująca nad czymś”. W PRL-u wyraz ten występował w nazwach *Gminna / Powiatowa / Wojewódzka Rada Narodowa*. Określano nimi terenowe organy władzy państwowej od gminy do województwa. *Rada Państwa* była natomiast naczelnym kolegialnym organem władzy państwowej w latach 1947–1989. Łączyła kompetencje władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Współcześnie wyraz *rada* występuje w nazwach organów, które nie pełnią *sensu stricto* funkcji legislacyjnej.⁷ Jak wyraźnie widać na podstawie podanych przykładów oraz definicji słownikowych, wieloznaczny wyraz *rada* nie aktualizuje w żadnym kontekście znaczenia „gremium realizujące zadania legislacyjne”. Na wyraźne podkreślenie zasługuje fakt, że użyty w przekładach na język polski wyraz *rada* nie implikuje zgromadzenia ustawodawczego i dlatego nie można mu przyznać statusu najbliższego naturalnego ekwiwalentu. Spostrzeżenie to wyjaśnia, dlaczego odniesienia denotacyjne kalkowanych nazw z tym członem są dla polskiego czytelnika referencyjnie mało transparentne. Z tego powodu w przygotowywanym do druku przekładzie Konstytucji Kantonu Zurych (KKZ) nazwa organu legislacyjnego *Kantonsrat* została przełożona jako *Sejm Kantonalny* poprzez analogię do wyrażenia *Sejm Związkowy* używanego w polskiej literaturze przedmiotu na temat ustroju politycznego Szwajcarii (por. Wojtowicz 1976: 166). Przydawka *kantonalny* powoduje, że w wyrażeniu *sejm kantonalny* nazwa *Sejm* traci swoją prymarną funkcję denotacyjną, podobnie jak w polskim wyrażeniu *Sejm Śląski, Sejm Dzielnicowy*.

Wybór techniki przekładu tej nazwy nie był motywowany wyłącznie indywidualnymi preferencjami translacyjnymi. Podobną zasadą kierowano się w polsko-niemieckim podręczniku do historii *Europa. Unsere Geschichte*, tom 2, który został opracowany w ramach Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej. Opisując działalność polskiego parlamentu od XVI do XVIII wieku, używa się niemieckiej nazwy *polnischer Reichstag* (*Europa. Unsere Geschichte* 2017: 68). Uwzględniając aspekt czasowy, wyrażenie *polnischer Reichstag* jest funkcjonalnym

4| Według Duden online: „Gremium mit administrativen oder legislativen Aufgaben“.

5| <https://sjp.pwn.pl/szukaj/rada.html> (dostęp 03.10.2019 r.)

6| <https://sjp.pl/rada> (dostęp 03.10.2019 r.)

7| Por. *Rada Ministrów, Rada Polityki Pieniężnej, Rada Bezpieczeństwa, Rada Europejska, Rada Europy, rada nadzorcza, Rada Adwokacka, Rada Krajowa Federacji Konsumentów*.

odpowiednikiem polskiej nazwy w języku niemieckim.⁸ Analogicznie w polskiej literaturze historycznej i prawniczej używa się określenia *Sejm Rzeszy* (np. Dunaj 2010: 139). Podane przykłady potwierdzają, że w literaturze specjalistycznej preferowana jest ekwiwalencja funkcjonalna, dzięki której odniesienia desygnacyjne do obcej kultury politycznej i prawnej są bardziej transparentne i zrozumiałe.

Podobny problem widoczny jest w przypadku nazwy *Ständerat*, która tłumaczona jest w większości polskich publikacji za pomocą frazy *Rada Kantonów*. Jej forma może się pokrywać z przekładem nazwy *Kantonsrat*, tj. organu legislacyjnego na poziomie kantonalnym. Między *Radą Kantonów* i *Radą Kantonu* jest – jak widać – bardzo mała różnica językowa. Ten problem nie występuje w tekstach źródłowych, ponieważ oryginalne nazwy różnią się wyraźnie swoją motywacją. *Ständerat* i *Kantonsrat* mają odmienny człon określający, co je wyraźnie odróżnia formalnie i semantycznie.⁹ Mając na uwadze powyższe, drugą równorzędną izbę parlamentarną *Ständerat* należałoby przełożyć po uwzględnieniu norm preskryptywnych za pomocą frazy *Izba Kantonów*. Człon *izba* jest bardziej adekwatnym i jednocześnie semantycznie transparentnym określeniem, który w tekstach prawnych aktualizuje znaczenie *organ parlamentarny*.¹⁰ Za takim rozwiązaniem przemawia również fakt, że nazwy wielu zagranicznych organów legislacyjnych w polskiej literaturze przedmiotu mają w swojej strukturze to określenie, np. *Izba Lordów*, *Izba Gmin*, *Izba Reprezentantów*, *Izba Poselska*, *Izba Deputowanych*, *Izba Radców*.

Innym przykładem są nazwy *Bundesrat* i *Regierungsrat*. Są one nazwami kolegialnych organów wykonawczych na poziomie federalnym lub kantonalnym. *Bundesrat* jest również organem naczelnym w Republice Federalnej Niemiec. Określa się nim konstytucyjne przedstawicielstwo krajów związkowych.¹¹ Z powyższego widać, że nazwa *Bundesrat* w prawie szwajcarskim oznacza najwyższy organ władzy wykonawczej, a w prawie niemieckim lub austriackim organ legislacyjny o specyficznych kompetencjach. Stosowane w literaturze przedmiotu kalki językowe *Rada Federalna* (też *Rada Związkowa*) lub *Rada Rządowa* są neologizmami w polskim języku prawnym i dlatego nie są referencjalnie wystarczająco transparentne. Z tego powodu nazwy te spolszczono za pomocą wyrażen *Rząd Federalny*

8| W tym miejscu warto wspomnieć, że wyrażenie *polnischer Reichstag* ma w ogólnym języku niemieckim wyraźne negatywne konotacje podobnie jak określenie *polnische Wirtschaft*. Meyers Großes Konversations-Lexikon podaje następującą jego definicję: „jede Versammlung, in der es stürmisch zugeht und zu keinem Beschluß kommt. Die Bezeichnung hat ihren Ursprung in der sprichwörtlich gewordenen Regellosigkeit und Leidenschaftlichkeit der Verhandlungen auf den polnischen Reichstagen, wo das Liberveto (s. d.) der Landboten jeden Beschluß unmöglich machen konnte, dadurch aber die Mehrheit zu stürmischer Entrüstung aufreizte“ (Meyer 1907: 116).

9| Dla wyjaśnienia należy dodać, że wyrazy *Stand* i *Kanton* są synonimami.

10| Znaczenie to aktualizowane jest również w zwrocie adresatywnym *Wysoka Izba*.

11| Podobna instytucja z tą samą nazwą funkcjonuje w porządku prawnym Republiki Austrii.

i *Rząd Kantonalny*. Przekład udomawiający ma zatem ułatwić prawidłowe odczytanie ich funkcji desygnacyjnej. W polskiej literaturze przedmiotu problem ten jest dostrzegany przez autorów publikacji na temat ustroju politycznego Szwajcarii. Bezpośrednio po skalkowanej nazwie organu, dodaje się z troski o transparentność wywodu wyjaśnienie jej znaczenia w formie wtrącenia.

Por. [...] *Rady Narodu (Narodowej – izba niższa) i Rady Kantonów (izba wyższa)* [...] (Matyja 2018: 80).

[...] Rada Kantonu [rząd kantonalny] [...] (Pogorzelska-Kliks 2007: 55)

[...] *Rada Federalna, to znaczy rząd Konfederacji, który jest najwyższą władzą rządzącą i wykonawczą Federacji* [...] (Tamże: 62)

[...] *Rada Federalna, czyli rząd* [...] (Riedel 2015: 20)

Jak wykazano wyżej, eksplikacje takie byłyby zbędne, gdyby nie kalkowano mechanicznie obcojęzycznych nazw na język polski.

Za udomawiającym sposobem przekładu helweckich nazw przemawia również fakt, że te same organy mają różne nazwy w zależności od kantonu. Na przykład kantonalny organ legislacyjny może się nazywać *Kantonsrat* (w 12 kantonach), *Grosser Rat* (w 9 kantonach), *Landrat* (w 4 kantonach), *Parlament* (Kanton Jura).¹² W takiej sytuacji mechaniczne kalkowanie nazw bez uwzględnienia rzeczywistej funkcji nazwanego organu może sprawiać wrażenie chaosu terminologicznego lub wręcz być powodem nieadekwatnych przekładów. Na przykład gmina polityczna w Kantonie Zurych może powołać parlament gminny, zwany *Gemeinderat*. Efektem jej przekalkowania na język polski jest fraza *rada gminy*, która w swojej treści implikuje organ wykonawczy, a nie legislacyjny.¹³ W większości małych gmin, niedysponujących parlamentem gminnym, *Gemeinderat* funkcjonuje jako organ wykonawczy i w związku z tym nazwę tę należałoby tłumaczyć zgodnie z jej funkcją jako *Zarząd Gminy*.¹⁴ Tak więc w większości małych gmin Kantonu Zurych *Gemeinderat* pełni władzę wykonawczą. W miastach Zurych i Winterthur *Gemeinderat*, czyli *Sejmik Gminy*, i odpowiednio *Grosser Gemeinderat* *Wielki Sejmik Gminy* pełnią funkcje parlamentu miejskiego. Tymczasem *Stadtrat* (Zarząd Miasta) pełni funkcje wykonawcze.

W razie nieuwzględnienia w tłumaczeniu nazw rzeczywistych funkcji nazwanych organów, jak w wyżej opisanych przypadkach, jedna i ta sama nazwa będzie funkcjonować jako określenie dla dwóch różnych organów (raz wykonawczego,

12| Podobne różnice występują między nazwami zgromadzeń gminnych.

13| W szwajcarskiej praktyce ustrojowej w małych gminach wiejskich z przyczyn demograficznych i ekonomicznych zazwyczaj rezygnuje się z powołania *Gemeinderat* jako parlamentu gminnego. Na posiadanie parlamentu stać w zasadzie tylko takie gminy miejskie, jak Zurych i Winterthur.

14| W takich gminach rolę organu prawodawczego przejmuje Zgromadzenie Gminne (*Gemeindeversammlung*), czyli zebranie wszystkich mieszkańców mających prawa obywatelskie.

innym razem legislacyjnego), co może wywołać pełną dezorientację. W świetle powyższego należy stwierdzić, że przekład dosłowny nazw organów w przypadkach nieprzystających lub nie w pełni przystających systemów prawnych okazuje się często nieadekwatny, niejasny i mało zrozumiały, a w skrajnych przypadkach nawet wprowadzający w błąd. Natomiast decydując się na tłumaczenie udomawiające, zapewnia się większą transparentność przekładów nazw, co przyczynia się do tworzenia właściwych interlingwalnych asocjacji pojęciowych niezbędnych do prawidłowego i pełnego odkodowania przełożonego tekstu.¹⁵

3. Ekwiwalencja a wybór strategii/technik tłumaczeń nazw organów państwowych

Przedstawiona wyżej analiza problemów translacyjnych pojawiających się w trakcie przekładu nazw organów lub instytucji funkcjonujących w prawie szwajcarskim na język polski skłania do sklasyfikowania nazw organów państwowych z punktu widzenia przystawalności semantycznej i funkcjonalnej. Na tej postawie można wyróżnić pięć kategorii nazw:

- 1) nazwy przystające semantycznie i funkcjonalnie;
- 2) nazwy przystające semantycznie, ale niemające referencyjnego odpowiednika w docelowym systemie prawnym;
- 3) nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) w ramach jednego systemu prawnego;
- 4) nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) w różnych systemach prawnych;
- 5) nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) wewnątrz i zewnątrz.

Ad. 1) Nazwy przystające semantycznie i funkcjonalnie

Przykładem nazwy spełniającej powyższe kryteria jest nazwa *Stadtrat* i jej dosłowne tłumaczenie na język polski *Rada Miasta*. Wyróżniają je następujące cechy:

- powielają ten sam schemat nazwotwórczy,
- wykazują identyczną motywację morfologiczną,
- występują w dwóch systemach prawnych,
- nazwane nimi organy/instytucje pełnią podobne funkcje, co z prawnego punktu widzenia jest najistotniejsze.

Jeśli zatem nazwy spełniają ww. cechy, akceptowalną techniką przekładu jest kalkowanie.

15| Przekład niezrozumiały lub trudno zrozumiały, czasami wręcz bełkotliwy na płaszczyźnie leksykalno-terminologicznej nie spełnia zatem swojej podstawowej funkcji, o czym donoszą prasowe komentarze lub naukowe analizy (por. Porzycki 2004; Matulewska 2014).

Ad. 2) Nazwy przystające semantycznie, ale niemające referencyjnego odpowiednika w docelowym systemie prawnym

Do tej grupy można zaliczyć nazwę *Ständerat* i jej dosłowny przekład *Rada Kantonów*. Z punktu widzenia języka polskiego, przełożona nazwa ma status neologizmu¹⁶. Neologizmy mają jednakże tę wadę, że są często semantycznie i referencyjnie mało transparentne. Natomiast odniesienia ekwiwalentu funkcjonalnego (uwzględniającego również inne systemy prawne) Izba Kantonów są referencyjnie bardziej transparentne, ponieważ reprezentację ogólną narodu w parlamencie nazywa się często „drugą izbą”, tak jak to ma miejsce np. we Francji, gdzie drugą izbą jest *Chambre haute*, a w Anglii *House of Commons* (Izba Gmin).

W takich przypadkach optymalną strategią jest tłumaczenie bazujące na ekwiwalencji funkcjonalnej niż tworzenie neologizmu.

Ad. 3) Nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) w ramach jednego systemu prawnego

Powyższe kryteria spełnia np. nazwa *Gemeinderat* i jej kalka w języku docelowym. Specjalista w zakresie prawa szwajcarskiego wie, że organ o tej nazwie może mieć w zależności od gminy funkcje albo wykonawcze¹⁷, albo prawodawcze¹⁸, co w praktyce oznacza polisemię wewnętrzną (jednosystemową). Ignorując ten fakt w przypadku zastosowania przekładu dosłownego, popełnimy błąd tłumacząc tę nazwę jako *Rada Gminy*, jeśli w tekście będzie mowa o organie o kompetencjach wykonawczych. W takim znaczeniu adekwatnym translatem jest *Zarząd Gminy*.¹⁹ Uwzględniając funkcję organu państwowego oraz stosując zasady tłumaczenia funkcjonalnego, eliminuje się niebezpieczeństwo nieadekwatnego i referencyjnie nietransparentnego przekładu.

Ad. 4) Nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) w ramach różnych systemów prawnych

Przykładową nazwą organu w tej kategorii jest *Bundesrat* i jej kalka w języku docelowym. Powszechnie stosowany w literaturze przedmiotu przekład dosłowny za pomocą frazy *Rada Federalna* nie jest referencyjnie transparentny, ponieważ nie określa ani funkcji, ani systemu prawnego, w którym organ o tej nazwie funkcjonuje. Chodzi o to, że nazwą *Bundesrat* w Republice Federalnej Niemiec określa się

16| W literaturze translacyjnej za neologizm uważa się nazwy, które zostały utworzone na potrzeby przekładu, których znaczeń nie można ustalić w oparciu o posiadaną wiedzę prawną w systemie języka docelowego.

17| Np. *Art. 3 der Gemeindeordnung Altikon: In der Gemeinde Altikon wird der Gemeindevorstand als Gemeinderat bezeichnet.*

18| Np. *Art. 4 der Gemeindeorganisation Bülach: Für die Stadt gilt die ausserordentliche Gemeindeorganisation mit einem Parlament (Gemeinderat).*

19| W polskim systemie prawnym do 2002 r. funkcjonowały zarządy gmin jako organy wykonawcze gminy.

przedstawicielstwo krajów związkowych w parlamencie.²⁰ Z powyższego widać, że ta sama nazwa w prawie szwajcarskim oznacza najwyższy organ władzy wykonawczej, natomiast w prawie niemieckim lub austriackim organ legislacyjny o specyficznych kompetencjach. Ze względu na potencjalne asocjacje z funkcją niemieckiego lub austriackiego organu polisemia tej nazwy może realnie zakłócać prawidłowe odczytanie jej funkcji desygnacyjnej. Przekład udomawiający za pomocą frazy *Rząd Federalny* eliminuje takie zagrożenie.

5) Nazwy przystające semantycznie, ale wieloreferencyjne (wielodesygnatowe) wewnątrz i zewnątrz

Egzemplifikacją tej kategorii jest nazwa *Nationalrat* i jej dosłowne tłumaczenie na język polski jako *Rada Narodowa*. W szwajcarskim systemie prawnym organ ten pełni funkcję jednej z równorzędnych izb parlamentu²¹, natomiast w polskim systemie prawnym pojęcie *Rada Narodowa* może być kojarzone zwłaszcza z terenowym organem władzy państwowej w PRL, ale także innymi organami państwowymi o różnych kompetencjach i istniejącymi w różnych okresach historycznych.²² Co więcej, poza Polską również istnieją organy, których nazwa jest tłumaczona na język polski jako Rada Narodowa, np. w księstwie Monako Rada Narodowa to jednoizbowy parlament. Podobnie jest na Słowacji. W Austrii i Słowenii jest to izba niższa parlamentu. Nie brakuje także historycznych nazw organów, którym nadaną tę nazwę, np. Ukraińska Rada Narodowa.

Z powyższych względów za adekwatny, ale jednocześnie referencyjnie transparentny przekład tej nazwy, należy uznać ekwiwalent funkcjonalny *Sejm Federalny*.

Wnioski

Wybór strategii postępowania z dowolnym problemem translacyjnym, także odnoszącym się do przekładu nazw organów państwowych, sprowadza się zasadniczo do dwóch możliwości postępowania – zastosowania metody egzotyzyzującej lub udomawiającej. Każda z tych metod prowadzi do często niedających się pogodzić wartości – wierności i zrozumiałości. Z punktu widzenia grupy docelowej w procesie tłumaczenia aktów normatywnych należy mieć na uwadze przede

20| Podobna instytucja, z tą samą nazwą, występuje w porządku prawnym Republiki Austrii.

21| Mimo, że czasami nieformalnie zwana jest „Izbą Niższą”.

22| Np. Rada Najwyższa Narodowa – centralna władza cywilna w okresie insurekcji kościuszkowskiej; Rada Najwyższa Rządowa Litewska – władza wykonawcza Wielkiego Księstwa Litewskiego podczas insurekcji kościuszkowskiej; Rada Najwyższa Narodowa – rząd powstańczy w czasie powstania listopadowego (1830–1831); Rada Narodowa Lwowska z 1848 r.; Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego – 1918–1920; Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej – substytut parlamentu RP na uchodźstwie w latach 1939–1990.

wszystkim materię prawną i skutek, jaki ma ona wywołać, a nie kwestie wierności pod względem językowym. Znaczenie terminu prawnego należy interpretować w ramach kontekstu systemowego i z perspektywy jego celowości. Dla prawnika nazwa referencyjnie pusta, czyli taka, która w translacji nie pozwala na precyzyjną identyfikację instytucji prawa, jest bezużyteczna.

Tłumaczenie dosłowne terminologii prawnej jest dopuszczalne w takich przypadkach, w których przekład w istotny sposób nie narusza zawartości informacyjnej tekstu wyjściowego. Prawnik, Patryk Rejs (2016: 169–170), po zaprezentowaniu krytycznych uwag do funkcjonujących w literaturze propozycji przekładu austriackich nazw *Volksabstimmung* i *Volksbefragung* akceptuje przekład dosłowny pod warunkiem, że wyraża cechy prawne danej instytucji, a nie tylko semantykę jej składników nazwotwórczych. Problem ten wyjaśnia w następujący sposób: „Z uwagi na wiążący charakter *Volksabstimmung* określenie *głosowanie ludowe* znacznie bardziej pasuje do niego niż do *Volksbefragung*.” W kontekście tego słusznie zauważa Maciej Zieliński, że z perspektywy prawnika wyrazy języka powszechnego pełnią jedynie rolę „wiązań syntaktycznych” oraz „tła dla terminów prawnych, na którego gruncie treści prawne mogą być w pełni adekwatnie wyrażane w postaci przepisów” (Zieliński 1999: 58; Iluk 2015: 639).

Strategia egzotyzacji nazw własnych wydaje się uzasadniona najwyżej w takim przypadku, jeśli adresatem przekładu jest specjalista w określonej dziedzinie i ma pełną orientację terminologiczną w języku wyjściowym i docelowym. W świetle powyższych rozważań wydaje się, że translacja aktów normatywnych metodą egzotyzującą, w tym w szczególności nazw organów państwowych, ma z punktu widzenia użytkownika przekładu, ograniczonego deficytami w zakresie wiedzy dziedzinowej, wątpliwy sens. Pełne zrozumienie przekładu egzotyzującego wymaga z reguły dodatkowych czynności interpretacyjnych.

Adekwatny przekład funkcjonalny redukuje w znacznym stopniu trudności w interpretacji odniesień desygnatowych. Ze stosowaniem metody przekładu funkcjonalnego wiąże się jednakże konieczność uwzględnienia stosownych norm preskryptywnych w dwóch systemach prawnych regulujących podobną materię prawną. Do tego niezbędna jest wiedza dziedzinowa, na co zwraca się uwagę w literaturze translacyjnej.

Na koniec warto zauważyć, że w polskich udomawiających przekładach aktów prawnych nie ma wprawdzie ani obowiązku, ani zwyczaju podawania w nawiasach nazwy oryginalnej. Takie rozwiązanie należałoby rozważyć i usankcjonować w praktyce translacyjnej. Jego zaletą jest to, że odbiorcy translacji sygnalizuje odrębność kulturową danej nazwy, umożliwia bezproblemową retranslację, a zainteresowanej osobie stwarza możliwość łatwej identyfikacji stosownych przepisów w wyjściowym systemie prawnym.²³

23| Pogląd ten w pełni podziela jeden z recenzentów niniejszego artykułu.

Bibliografia

- Aleksandrowicz, Maciej (2009). *System prawny Szwajcarii. Historia i współczesność*. Białystok.
- Berdychowska, Zofia (2005). „Termin w przekładzie“. W: Piotrowska, M. (red.) *Język trzeciego tysiąclecia*. III. T. 2: *Konteksty przekładowe*. Kraków. S. 119–129.
- Berdychowska, Zofia (2010). „Komunikacja specjalistyczna na studiach filologicznych – podstawy lingwistyczne i profile kompetencyjne“. W: *Lingwistyka Stosowana* nr 3. S. 61–70.
- Czeszejko-Sochacki, Zdzisław (2000). *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r.* Warszawa.
- Dunaj, Katarzyna (2010). „Demokracja bezpośrednia w Republice Weimarskiej (Regulacje konstytucyjne i praktyka ustrojowa)“. W: Bożyk, S. / Jamróz, A. (red.) *Konstytucja – ustroj polityczny – system organów państwowych: prace ofiarowane profesorowi Marianowi Grzybowskiemu*. Białystok. S. 139–152.
- Działożyński, Bartosz (et al.) (2018). *Wielka kolekcja wiedzy. Encyklopedia multimedialna PWN* (2018). Warszawa.
- Edelmann, Gerhard (2012). „Gesetzessprache, Normativität und Übersetzung am Beispiel von Strafgesetzbüchern der Romania“. W: *Trans-kom* 5 (2). S. 190–210.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz (2001). „Problem przekładu tekstów prawnych“. W: *Dziedzictwo prawne XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 150-lecia TBSP UJ*. Kraków. S. 41–54.
- Grabowska, Sabina (2006). *Konstytucja Irlandii*. Warszawa.
- Groot, Gérard-Réne de (1990). „Die relative Äquivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige juristische Wörterbücher“. W: Thelen, M. / Barbara Lewandowska-Tomaszczyk, B. (red.) *Translation and Meaning*. Part 1. Maastricht. S. 122–128.
- Groot, Gérard-Réne de (2002). „Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie“. W: Haß-Zumker, U. (red.) *Sprache und Recht*. Berlin/ New York. S. 222–239
- Iluk, Jan (1990). „Zur Übersetzbarkeit von Namen öffentlicher Einrichtungen“. W: Spillner, B. (red.) *Interkulturelle Kommunikation. Kongreßberichte zur 20. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik*, GAL e.V. Frankfurt/M. S. 193–198.
- Iluk, Jan (2000). „Problemy tłumaczenia nazw instytucji publicznych z języka polskiego na niemiecki i odwrotnie“. W: Kielar, B. / Krzeszowski / T., Lukszyn, J. / Namowicz, T. (red.) *Problemy komunikacji międzykulturowej*. Warszawa. S. 193–213.
- Iluk, Łukasz (2015). „Metoda poszukiwania i ustalania terminów w różnych systemach prawnych w oparciu o akty normatywne“. W: *Studia Niemcoznawcze*. Tom LV. Warszawa. S. 631–644.

- Kałasznik, Marcelina (2013). „Kompetenzanforderungen an Übersetzer am Beispiel des Übersetzens von Namen für organisatorische Einheiten der Stadtverwaltung aus dem Polnischen ins Deutsche“. W: Bartoszewicz, I. / Małgorzewicz, A. (red.) *Studia Translatorica 4. Kompetenzen des Translators. Theorie – Praxis – Didaktik*. Wrocław / Dresden. S. 113–127.
- Kielar, Barbara (2003). „TS w układzie międzynarodowej komunikacji zawodowej (na przykładzie tłumaczenia tekstów prawnych)”. W: *Języki specjalistyczne 3. Lingwistyczna identyfikacja tekstów specjalistycznych*. Warszawa. S. 121–133.
- Kielar, Barbara (2007). „Wiedza specjalistyczna tłumacza – na przykładzie tekstów prawnych”. W: *Języki Specjalistyczne 7. Teksty specjalistyczne jako nośniki wiedzy fachowej*. S. 19–33.
- Kielar, Barbara (2010). „Drogi i bezdroża tłumaczenia tekstów prawnych. W: *Publikacja jubileuszowa III. Lingwistyka stosowana – języki specjalistyczne – dyskurs zawodowy*. Warszawa. S. 131–147.
- Klimowiecki, Romuald (1958). „Rada Związkowa w Szwajcarii”. W: *Państwo i Prawo* 10.
- Linder, Wolf (1996). *Demokracja Szwajcarska*. Rzeszów.
- Marin, Georgiana-Simona (2012). „Institutionsbezeichnungen als Übersetzungsproblem“. W: *Germanistische Beiträge (Sibiu)*, Bd. 31. S. 176–184.
- Matulewska, Aleksandra (2014). „Horror tłumaczeniowy czy tłumacze z piekła rodem? Czyli kilka słów o efektywności komunikacji interlingwalnej”. W: *Scripta Neophilologica Posnaniensia*. T. XIV. S. 101–118.
- Matyja, Mirosław (2018). „System polityczny Szwajcarii – uwarunkowania i główne instytucje”. W: *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*, Vol. XXV, 1 Sectio K. S. 73–88.
- Meyer, Joseph (red.) (1907). *Meyers großes Konversations-Lexikon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens*. T. 16: *Plaketten bis Rinteln*. Leipzig / Wien.
- Newmark, Peter (2004). „Names as a translation problem”. W: *An international Encyclopedia of Translation Studies*, Vol. 1. Berlin-New York. S. 527–530.
- Pieńkos, Jerzy (2003). *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*. Kraków.
- Agata Pogorzelska-Kliks (2007). *Ewolucja tożsamości narodowej mieszkańców szwajcarskiego kantonu Valais*. Katowice. Rozprawa doktorska. (dostęp online 26.11.2018 r.)
- Porzycki, Marek (2014). „Lawina bełkotliwych przekładów”. W: *Rzeczpospolita* 26.03.2004.
- Rejs, Patryk (2016). „Instrumenty demokracji bezpośredniej w Republice Austrii ze szczególnym uwzględnieniem referendum konsultacyjnego”. W: Hałub, O. / Jabłoński, M. / Radajewski, M. (red.). *Instytucje demokracji bezpośredniej w praktyce*. Wrocław. S. 169–170.

- Riedel, Rafał (2015). *Europejska polityka Konfederacji Szwajcarskiej*. Opole.
- Rybicki, Marian (1970). „Konstytucja Szwajcarii”. W: Badura, A./ Rybicki, M. (red.) *Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii i Szwajcarii*. Wrocław.
- Sagan, Stanisław (red.) (2018). *Ustrój państwowy Republiki Estonii*. Rzeszów.
- Sarnecki, Paweł (1978). *Rząd a parlament Konfederacji Szwajcarskiej*. Kraków.
- Sarnecki, Paweł (1995). *Zgromadzenie Federalne – Parlament Konfederacji Szwajcarskiej*. Warszawa.
- Sekuła, Justyna (2017). „Źródła wiedzy tłumacza w przekładzie niemieckiego wyroku sądowego a poprawność translatu”. W: *Comparative Legilinguistics*. Vol. 31/2017. S. 147–165.
- Stolze, Radegundis (1999). „Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers”. W: Sandrini, P. (red.) *Übersetzen von Rechtstexten*. Tübingen. S. 45–62.
- Stolze, Radegundis (2013). *Fachübersetzen – Ein Lehrbuch für Theorie und Praxis*. Berlin.
- Szwed, Katarzyna (2012). *Akty ustrojowe Wysp Owczych*. Rzeszów.
- Šarčević, Susan (1990). „Strategiebedingtes Übersetzen aus den kleineren Sprachen im Fachbereich Jura”. W: *Babel* 36 (3). S. 155–166.
- Wasik, Zofia (1978). „Rola szwajcarskiej Rady Związkowej w działalności ustawodawczej państwa”. W: *Państwo i Prawo* 11.
- Wendt, Susanne (1997). *Terminus – Thesaurus – Text: Theorie und Praxis von Fachbegriffsystemen und ihrer Repräsentation in Fachtexten*. Tübingen.
- Wojtowicz, Jerzy (1976). *Historia Szwajcarii*. Wrocław.
- Wolnicz-Pawłowska, Ewa (2014). „Nazwy własne w przekładzie. Zarys problematyki”. W: *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*. Tom: XXVII. S. 201–214.
- Zieliński, Maciej (1999). „Języki prawne i prawnicze”. W: Pisarek, W. (red.) *Polszczyzna 2000: orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*. Kraków. S. 50–74.

Łukasz Iluk

Wyższa Szkoła Finansów i Prawa

Dziekanat Wydziału Prawa

ul. Tańskiego 5

43–382 Bielsko-Biała

lukasz@iluk.katowice.pl lub ilukasz999@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1741-8350